

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Скоропадський П. Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918. Київ : Філадельфія, 1995. 492 с.
2. Сідак В. С. Контррозвідка останнього гетьмана. Київ, 1995. 212 с.
3. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2003–2013.
4. Статут Української Державної Варти = Про устав Украинской Государственной Стражи : закон від 9 серп. 1918 р. / Рада Міністрів. – Харківщина : Ведомости Харьковщины, 1918. № 17, 19, 24, 26, 28 сент., 1 окт. С. 1–68.
5. Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / редкол.: І. Дзюба та ін. Київ : Наукова думка, 2003–2019.
6. Хара С. Організація Державної Варти Української Держави (1918 р.) // Матеріали наук. конф. Харків, 2018. С. 66–74.
7. Тимошук О. В. Державна варта Української Держави (історико-юридичний аналіз). Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 72 с.
8. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень–грудень 1918). Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 462 с.
9. Мироненко О. М., Бенько О. П. Каральний млин гетьманату (квітень–грудень 1918). Київ; Дніпродзержинськ, 1993. 198 с.
10. Галушко К. Ю. Українська Держава – жорсткі уроки. Павло Скоропадський. Погляд через 100 років. Київ : КСД, 2018. 336 с.
11. Гай-Нижник П. П. Власний Штаб гетьмана П. Скоропадського: структура, штати, завдання (1918 р.) // Гілея. 2011. Вип. 53(10). С. 73–80; Вип. 54(11). С. 91–101; Вип. 55(12). С. 65–71.

Олександр Кравчук

ОСИП НАЗРУК НА ПОДІЛЛІ У 1918 Р.

Анотація. *Стаття присвячена подільським сторінкам українського громадсько-політичного, державного і військового діяча доби українських визвольних змагань О. Назарука. Розглядається його діяльність на Поділлі у період гетьманату та під час повстання Директорії УНР у 1918 р.*

Ключові слова: *О. Назарук, гетьманат, Директорія УНР, Кам'янець-Подільський, Вінниця, Поділля.*

Oleksandr Kravchuk

OSYP NAZARUK IN PODILLIA IN 1918

Abstract. *The article is devoted to the Podillia pages of the Ukrainian public-political, state and military figure of the era of the Ukrainian liberation struggle O. Nazaruk. His activities in Podillia during the*

Hetmanate and during the uprising of the UNR Directory in 1918 are considered.

Keywords: *O. Nazaruk, Hetmanate, Directory of the Ukrainian People's Republic, Kamianets-Podilskyi, Vinnytsia, Podillia.*

Український громадсько-політичний, державний та військовий діяч доби українських визвольних змагань Осип Тадейович Назарук (1883–1940) народився в м. Бучач, нині Тернопільської області, у селянсько-міщанській родині. Вищу освіту здобув у Львівському і Віденському університетах. У 1912 р. став доктором права, працював у судових установах Галичини. У 1890 р. вступив до Української радикальної партії. У 1914 р. вступив до Легіону Українських Січових Стрільців, був членом Центральної Бойової Управи, з 1915 р. – секретарем у Загальній українській раді (Відень), співробітником пресових органів Союзу визволення України. У 1918 р. здійснював культурно-освітню діяльність у Волинській і Подільській губерніях. Із жовтня 1918 р. – член Української Національної Ради ЗУНР. У листопаді 1918 – листопаді 1919 рр. – перебував на Наддніпрянщині. Був делегатом від Української Національної Ради на переговорах з гетьманом П. Скоропадським щодо допомоги у війні проти Польщі. Як член Стрілецької Ради Січових стрільців брав участь у протигетьманському повстанні. У структурах «Другої» УНР обіймав різні посади. У грудні 1918 р. – керував службою преси та інформації УНР в урядах В. Чехівського та С. Остапенка. Згодом, у 1919 р. очолив пресову квартиру УГА. Наприкінці 1919 – у серпні 1922 рр. – на еміграції у Відні з урядом ЗУНР. Із серпня 1922 р. – надзвичайний представник ЗУНР в Канаді. Із 1923 р. перебував у США, де брав активну участь в діяльності української еміграції. У 1927 р. повернувся до Львова, продовжив громадську діяльність, займався адвокатською практикою. Був автором низки праць мемуарного і суспільно-політичного характеру [1; 2, с. 564; 3].

Маловідомою на сьогодні залишається діяльність О. Назарука на Поділлі у 1918 р. за гетьманату та в період відновлення УНР, чому присвячений даний доробок.

Перше перебування О. Назарука на Поділлі пов'язане зі створенням 11 липня 1918 р. при губернському старості С. Кисельові у Кам'янці-Подільському Комісаріату Українських Січових Стрільців, на який покладалась «допомога при організації шкільництва та при заснуванні і веденню інших культурно-освітніх установ, як рівно ж захист інтересів населення» [4, с. 198]. Згідно статті Богданко «Др. Осип Назарук» у газеті «Свобода» (1920 р.), «Ціль комісаріату – посередничати між Австрійським та Українським правительством» [5].

О. Назарук керував роботою цього комісаріату, у якому було 18 осіб, зокрема, А. Баб'юк, С. Глушко, Б. Заклинський, С. Ріпецький, М. Саєвич [6, с. 509]. О. Назарук підготував методичні інструкції для членів комісаріату, які працювали по повітах Поділля. 10 працівників комісаріату приділили до повітових старост, інші – працювали в

Кам'янці-Подільському лекторами українознавства на курсах для урядовців, залізничників, поштових працівників, учителів, студентів [4, с. 198–199]. Згадана стаття Богданко повідомляє: « ... приїздить Назарук за дозволом обох команд на просьбу Губеніяльної Шкільної Управи в Камінці, яко лектор на курсах українізації для народних вчителів до Камінця. Там почав др. Назарук викладати історію України. Ще передше написав він обширну однотомову історію України на замовлення «Союза визволення України» у Відні, де поклав натиск на політичну сторону історії та освітив поодинокі епохи. Та мимо того докладно приготувався на кожду лекцію. На виклади до великої залі Народного Дому крім вчителів сходилося ще багато студентів, гімназистів, професорів, священників та цивільних людей. Багато з них перший раз взагалі чули виклад про українську історію. Та захоплювалися викладами і Січові Стрільці, що були приділені до команди міста. Наслідок був такий, що вчителі по скінченому курсі вислали депутацію, щоби др. Назарук викладав історію на філософічному факультеті новоутвореного українського університету в Камінці» [5].

За відомостями С. Ріпецького, «культурно-освітні комісари УСС, що перебували по повітах, робили свою корисну роботу. На власну відповідальність, без формально організованих товариств, самі проводили сходами, закладали бібліотеки і позичали книжки, організували хори, виголошували виклади, та влаштовували курси. Учасників і слухачів було багато. В першій мірі молодь радо горнулася до культурної праці, цікавилась національним життям в Галичині, вчилася співати нових пісень, читала книжки, вивчала історію України. ... Та національно-освітня праця УССтрільців не подобалась місцевим повітовим старостам і їхнім урядовцям, москалям або полякам. Вони почали обвинувачувати УССтрільців перед австрійською військовою владою, що вони бунтують народ проти існуючої влади та симпатизують з большевиками. А коли комісари УСС почали з успіхом інтервенювати перед австрійською окупаційною владою і польовими судами в справі арештованих українських патріотів, та багато невинних людей внаслідок цієї інтервенції випущено на волю, тоді УССтрільцтво закінчило свою кар'єру в подільській губернії. Після двомісячного заледве існування Комісаріят УСС розв'язано на домагання гетьманського міністра внутрішніх справ Кістяковського в половині вересня 1918 р., і всіх його працівників у повітах відкликано до УСС, або на іншу працю» [4, с. 199–200].

Ще однією причиною відкликання січових стрільців з Поділля став відкритий лист до міністра внутрішніх справ Української Держави, опублікований у львівській газеті «Діло» 28 серпня за підписом 75 подолян. Автором листа, у якому містилась гостра критика дій гетьманської адміністрації, був О. Назарук. Зазначений лист підготовлено на основі звітів повітових працівників комісаріату. Вони повідомляли про свою культурно-освітню працю, стан національної

справи у регіонах, настрої інтелігенції, селян, про антиукраїнські заходи деяких місцевих службовців [6, с. 509].

Наступне перебування О. Назарука на Поділлі в 1918 р. мало місце під час протигетьманського повстання, про що він залишив свідчення у спогадах «Рік на великій Україні», виданих у 1920 р. у Відні. На початку листопада 1918 р. Назарук з інженером Шухевичем приїхали до Києва як представники Української Національної Ради ЗУНР просити у гетьмана П. Скоропадського у боротьбі проти Польщі військової допомоги, якою мали бути підрозділи Січових Стрільців армії Української Держави. П. Скоропадський згоду надав. Але зустріч з В. Винниченком, що відбулася згодом, втягнула О. Назарука у перипетії внутрішньополітичної боротьби в Наддніпрянській Україні. Стрелецька Рада (неофіційне політичне керівництво цього формування) під впливом В. Винниченка відкинула пропозицію Української Національної Ради ЗУНР і 15 листопада 1918 р. у Білій Церкві взяла участь у повстанні проти гетьмана [7, с. 52; 8, с. 473]. Розмірковуючи над проблемами регіональних пріоритетів змагань за Українську державу, він відзначав: «Бо я піддався вже був загальній думці, що як матимемо Київ, тоді матимемо й Львів. Була це загальна думка і Наддніпрянців і Галичан, що працювали на Великій Україні, в першій мірі Січових Стрільців. Корінь цієї думки у Галичан була все ж таки мрія про osvobodження Галичини при допомозі Великої України» [9, с. 80].

О. Назарук як член Стрелецької Ради перебував разом з Січовими Стрільцями, коли розпочалося протигетьманське повстання [1]. На його думку, причини повстання полягали у тому, що: «він (гетьман – авт.) 1) оперся на російським елементі, 2) був надто реакційний в революційнім часі... В народі гетьман був сильно зненавиджений із-за контрибуцій, які під його фірмою поміщики немилосердно здирали з селян, нераз і в десятеро більших сумах, чим виносили або взагалі могли виносити їх «шкоди». Притім би́ли народ і знущалися над ним усякі «карательні отряди» – також під фірмою гетьмана. Супроти того з усіх боків підносилися домагання, крайно ворожі для нього. Свідома українська інтелігенція боліла не тільки болем народа, але ще й своїм: вона була на гетьмана обурена за акт з 14 листопада 1918 р., яким він Україну віддавав Москві» [9, с. 77, 81]. Прикметним є діалог на аудієнції у гетьмана, що його передає мемуарист. «Коли я представив гетьманові ціль нашого приїзду, він запитав: – Скажіть отверто: хочете вирізати панів?» – Хочемо будувати українську державу», відповів я здивований» [7, с. 52].

У цей час начальник розвідки Кульчицький, виходець з Галичини, повідомив про загрозу нападу німецьких військ на Фастів, які мали намір захопити Директорію й Головний Штаб. У зв'язку з цим, члени Директорії, а з ними О. Назарук прибули до Вінниці [10, с. 16; 9, с. 54–55]. «Найприємніші дні на Великій Україні пережив я в старій столиці Богданового полковника Богуна – у Вінниці ... », зауважував автор [9, с. 65]. О. Назарук не повідомляє точної дати переїзду

Директорії УНР до Вінниці. Відомо, що перше перебування Директорії у Вінниці тривало з 4 до 18 грудня 1918 р. [11, с. 569].

О. Назарук подає опис Вінниці, що справила на нього гарне враження: «Винниця це велике місто з електричними трамваями, добрими готелями й ресторанами, кількоповерховими кам'яницями, плянтами, бульварами, фабриками, з чудовими дільницями віль, книгарнями й значним торговельним рухом. Це фактична столиця Поділля (Камінець адміністративна і надається на спокійне університетське місто типу Гайдельберг). Великий залізний міст на Бозі надає Винниці ще красший вигляд» [9, с. 65].

Автор відзначав покращення побутових умов у Вінниці, де для потреб Директорії військова влада ревізувала два найкращі великі готелі – «Савой» і «Франсуа» [9, с. 65].

Спогади про перебування у Вінниці переважно розповідають про відносини Директорії з німцями, що належали «до найбільш пекучих справ» [9, с. 68]. Адже, попри заворушення, що почалися в листопаді, німецька армія в Україні була великою силою, дії якої могли загрожувати успіху справи Директорії.

На початку, начебто, встановилися задовільні взаємини. Командувач одного з угруповань німецьких військ, генерал, який знаходився у м. Корсунь, надіслав Директорії офіцера зв'язку для залагодження інцидентів, пов'язаних із сутичками між німецькими підрозділами та військами УНР. О. Назарук припустив відсутність добрих відносин між цим генералом та вищим німецьким командуванням у Києві [9, с. 68]. Проте, незабаром, ситуація змінилася. Офіцер виїхав з Вінниці після відмови йому спілкуватися з своїм командуванням шифрованими телеграмами, зміст яких був невідомий для українських урядовців. Перед цим він часто зустрічався з представниками німецького гарнізону у Вінниці.

О. Назарук описує конфлікт, що стався потому. До нього, як представника Директорії, зверталися делегації німецьких офіцерів та солдатської ради з вимогою надати вагони для виїзду з України «в повнім озброєнні і з усім своїм майном» [9, с. 69]. Офіцери поводитися досить агресивно, особливо кавалеристи, серед яких переважали вихідці з аристократичних родин. Делегати солдатської ради вимоги змінили на прохання, «кажучи, що вони «бідні люде» які не мають іншого бажання як дістатися домів» [9, с. 70]. Побоюючись збройних виступів німців проти влади УНР, Директорія запропонувала їм сприяння у евакуації з території України та надання охорони при умові, що вони віддадуть зброю. Німецька делегація з цим не погодилася, погрожуючи знищити будинок Директорії мінометним обстрілом при спробі їх роззброїти. О. Назарук зателеграфував до командира 2 Подільського корпусу генерала П. Єрошевича, який його запевнив про відсутність мінометів у німців. Після цього він ще раз повторив німецькій делегації умови Директорії. Наступного дня, вранці сталася збройна сутичка на залізничному вокзалі, в якій загинуло 7 німецьких та 4 українських вояків. Початок поклав постріл німецького

кавалерійського офіцера в українського військового, який відмовив йому у якійсь вимозі. Внаслідок сутички німці склали зброю. При з'ясуванні всіх обставин інциденту, О. Назарук дізнався, що німецькі міномети знаходилися у приміщенні міської управи, недалеко від будинку Директорії. Німецькі солдати не стріляли, тому що боялися за своє життя. О. Назарук зробив висновок щодо точності інформації «на сході «з компетентних джерел». Західний офіцер відповів би в такій важній справі: «не знаю, якби не був певний чогось. Провірював би і т. п.» і пов'язав з цим відставку П. Єрошевича [9, с. 70–73]. Сам П. Єрошевич у своїх мемуарах про цей епізод нічого не згадує, своє усунення та кількадедне ув'язнення пов'язав із підозрою його у спробі почати повстання проти Директорії. Його було звільнено із вибаченнями від імені Головного Отамана С. Петлюри та призначено командувачем 1-го Волинського корпусу [12, с. 82–83].

Після інциденту на вокзалі відбулися похорони всіх військових, які загинули, німецькі підрозділи відправили на батьківщину, їх зброя знаходилася в окремих вагонах потягів.

Хоча справжні наміри німців залишилися для Директорії не з'ясованими, їм не довіряли і про це повідомили повсюди, де знаходилися німецькі війська [9, с. 74].

О. Назарук не вказує дати обеззброєння німецьких підрозділів у Вінниці, що відбулось у ніч з 7 на 8 грудня 1918 р. [10, с. 106].

Торкаючись переговорів з представниками німецького командування у Києві про залишення міста німецькими військами, які за дорученням Директорії О. Назарук разом з генералом О. Грековим проводили 12 грудня 1918 р. у Козятині, він не приховував своїх емоцій: «В душі мав я повну сатисфакцію за це, що Німці розігнали свого часу найвисший парламент українського народу – Центральну Раду, кажучи їй «Руки в верх!». Тепер ми їм казали: «Руки в верх!» – тільки інакше, на більші розміри. Тоді я не знав, що коротко триватиме наша радість: мені перед очима стояв золотoverхий Київ, який правдива українська влада мала зайняти силами українського народу. З довгого неспання і переденервування слези самі так котилися мені з очей, що я не міг уже контролювати, як відмитувано цей акт» [9, с. 86].

Мемуарист описує епізод зустрічі з німецькою делегацією після укладення угоди, який стосувався долі П. Скоропадського: «По підписанню договору, яким Німці здавали нам столицю, приступив до мене майор фон Фельзен і попросив о розмову в чотири очі. Ми вийшли на перон і він почав :

– «Тепер, коли ви осягнули своє, може схочете випустити з життям бувшого гетьмана України, Скоропадського. Чи можете мені дати якись ґарантії, що це наступить?»

Я довгу хвилину не відповідав. Бо не знав, що відповісти. Річ малася так, що про цю тему була вже нераз бесіда в Директорії.

... Передумавши різні можливості відповів я:

– «Гадаю, що Директорія, як уряд великої держави не схоче робити їй опінії балканської держави, де перевороту кінчатся

убийствами бувших володарів. Розуміється, гетьман мусівби наперед виразно зречися всяких претензій до України й оповістити це. На всякий випадок запитаю про це Директорію».

Я зараз таки пішов до апарату Юса, получився з Винниченком і представив йому просьбу Німців. Одержав відповідь:

– «Не приймайте в тій справі ніяких зобов'язань».

Це й подав я до відома майорови фон Фельзенови... Зречення якого я домагався від майора фон Фельзена, гетьман дійсно розтелеграфував на всі сторони в короткім прощальнім письмі, в яким каже, що «Бог не дав йому сили» dokonати для України того, що хотів» [9, с. 76–78].

О. Назарук цікавився українським громадським життям у Вінниці, діяльністю місцевого Українського Національного Союзу, спілкувався з галичанами – учителями гімназії Тапчаківським і Козаком, О. Вахнянином, правником М. Козорісом. Він дуже позитивно оцінював знання з історії, географії України та німецької мови учнів українських гімназій. Також схвалював спільне навчання українських та єврейських дітей. Водночас, зауважив бойкот української школи поляками, намагання доводити у польських шкільних закладах належність Поділля до споконвічних польських земель [9, с. 74–75].

Дійсно, в Подільському регіоні за доби Центральної ради виникло 546 польських початкових шкіл, граф З. Грохольський ініціював відкриття у Вінниці польської гімназії [13, с. 248–249, 253–254]. Голова подільського земства В. Приходько згадував, що до сільських польських початкових шкіл, які діяли в поміщицьких маєтках, намагалися залучити українських дітей, заманюючи їх безкоштовними сніданками [14, с. 213].

О. Назарук залишив характеристику В. Винниченка, свідомо уникаючи докладних оцінок його політичної діяльності, а наголошуючи на баченні майбутнього життя у незалежній Українській державі. «Найбільша індивідуальність між ними (членами Директорії – авт.) безперечно – Винниченко. Це повний чоловік, який додержує приречень, уміє мати повне довіря до других людей, орієнтується в обставинах і людях, має відповідну енергію, ідею і що я вважаю дуже важним – почуття комізму (підчеркую це нарочно, бо у інших визначних діячів не все видно було це, що колись опишу). Як державний муж він видержував вповні свої важкі обов'язки і мав смілі плани. Не перевів їх не з власної вини...»

Мабуть не час говорити вже тепер докладніше про нього як державного мужа. Але спокійно можна згадувати про його величні мрії в справі творення оригінальних осередків української культури, про що ми не раз говорили. Якже мало коштувало б це українську державу, колиб вона побудувала нпр. в чотирьох місцях: в Карпатах, у Криворівні, під Каневом (біля могили Тараса, де є чудовий вид на Дніпро), на Криму, де досконалий клімат для хворих і на Кавказі – чотири комплекси будинків для письменників, поетів, малярів, різьбярів і всяких інших творців з відповідно уладженими

помешканнями, бібліотеками і т. д. Так повсталиб огнища культури, які просперувалиб особливо гарно в літі і які виплатилися би українській державі сторицею». О. Назарук дорікав В. Винниченку за його ставлення до Січових Стрільців як не цілком революційної сили [7, с. 54].

Загалом, перебування у Подільській губернії за гетьманату О. Назарука засвідчує його громадсько-політичну активність, прагнення відстоювати інтереси українців, зокрема, у національно-культурній царині. Перебування на Поділлі під час протигетьманського повстання супроводжувалось початком діяльності О. Назарука в урядових структурах УНР.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Васковський Р., Мельничук Б. Назарук Осип Тадейович // Тернопільський енциклопедичний словник. Тернопіль, 2005. Т. 2. С. 594.
2. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). К., 2008. 840 с.
3. Рубльов О. С. Назарук Осип Тадейович // Енциклопедія історії України. К., 2010. Т. 7. С. 161–162.
4. Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин. Нью-Йорк, 1956. 360 с.
5. Богданко. Др. Осип Назарук. // Свобода. 1920. Ч. 151. 16 грудня. С. 3.
6. Лазарович М. В., Лазарович Н. А. Гуманітарно-просвітницька діяльність українських січових стрільців на Правобережжі України у 1918 році // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2023. С. 504–515.
7. Кравчук О. М., Калитко С. Діяльність Директорії УНР у Вінниці в грудні 1918 р. у спогадах О. Назарука // Матеріали XV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції присвяченої 100-річчю Української революції 1917–1921 рр., 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 51–55.
8. Історія Українського війська від княжих часів до 20-х років XX ст. Львів, 1992. 702 с.
9. Назарук О. Рік на великій Україні: Спомини. Відень, 1920. 344 с.
10. Директорія УНР у Вінниці у грудні 1918 р.: документи і матеріали / Автори вступної статті та упорядники: О.М. Кравчук, С.Л. Калитко, І. І. Ратушняк. Вінниця, 2020. 268 с.
11. Кравчук О. Вінниця в гетьманській Україні 1918 р. // Міста і містечка Поділля від доби Середньовіччя до початку XX ст.: матеріали наукової конференції 24-25 вересня 2015 р. Вінниця, 2016. С. 560–571.

12. Єрошевич П. Спогади з часів гетьмана Павла Скоропадського на Україні і повстання народу українського проти влади гетьмана та німців-окупантів // «Табор». Воєнно-літературний журнал. Каліш, 1929. № 10. Січень-березень. С. 75–83.
13. Потапенко М. В. Польська Національна освіта у Наддніпрянській Україні в добу Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.). // Література та культура Полісся : Збірник наукових праць. Ніжин, 2009. Вип. 56. С. 243–258.
14. Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця, 2011. 416 с.

Анатолій Трембіцький

З ІСТОРІЇ ПОВСТАННЯ НА БРАЦЛАВЩИНІ У 1919–1920 РР.

Анотація. У статті, за споминами уродженця Брацлава Степана Пекарчука, безпосереднього учасника повстання містян Брацлава, та бувшого сотника УГА Василя Бачинського, про діяльність повстанчого відділу Брацлавського повіту у квітні 1919–1920 рр., розкрито перебіг важкої боротьби українських селян-повстанців Брацлавщини з московською ордою, яка за допомогою запроданців захопила подільські землі.

Ключові слова: Брацлав, повстанці, московська орда, Степан Пекарчук.

Anatoly Trembitsky

FROM THE HISTORY OF THE UPRISING IN THE BRATSLAV REGION IN 1919–1920.

Abstract. The article, based on the memoirs of Stepan Pekarchuk, a native of Bratslav, a direct participant in the uprising of the townspeople of Bratslav, and former captain of the Ukrainian General Staff Vasyl Bachynsky, about the activities of the insurgent department of the Bratslav district in April 1919–1920, reveals the course of the difficult struggle of the Ukrainian peasant rebels of the Bratslav region against the Moscow horde, which, with the help of the Zaprodanets, seized the Podolia lands.

Keywords: Bratslav, rebels, Moscow horde, Stepan Pekarchuk.

У березні-квітні 1919 р. московська орда прийшла на зелені луки багатії України із думкою – «використати усі скарби золотого краю. Не тільки самим тут наїстися, відгодувати свою червону армію, але ще й вивезти з неї можливо більш поживи туди, де вічний брак хліба переробив вже людей на звірів, на звірів – в федеративну Московщину, яку Україна через щось зобов'язана годувати. Вони йшли як сарана, усе руйнуючи на своєму шляху, заливаючи українські землі